

Danilo RADOJEVIĆ

POVRATAK MATICI

Privremena pravila standardnog crnogorskog jezika koja je, pod naslovom *Piši kao što zboriš*, napisao profesor dr Vojislav Nikčević, poznati lingvista, autor velikog broja studija iz književnosti i jezika, predstavlja osobito značajan korak ka budućem potpunijem normiranju crnogorskog jezika. Pored uvodne studije, „Glavna pravila crnogorskoga standardnoga (književnoga) jezika“, knjiga sadrži priloge iz djela crnogorskih pisaca, kao primjere literarne upotrebe crnogorskog jezika i odnosa prema njemu (Ivana Antuna Nenadića, Petra I, Petra II, S. M. Ljubiše, M. M. Popovića), tekst tzv. Bečkog „književnog dogovora“ (1850), pravila koja je V. Karadžić napisao na temelju pomenutog dogovora te zaključke Novosadskog dogovora (1954). Na taj način je Nikčević omogućio čitaocima da saznaju dio metoda koje su primjenjivane za integrisanje crnogorskog jezika u umjetni („srpski“) jezik.

Dugo je odumirala imperijalna srpska koncepcija da između Trsta i Carigrada postoje samo dijalekti „srpskog jezika“, pa da će, na temelju toga, biti formiran „jedan jedini narod od Drave do Olimpa“. Danas, pošto su se izdvojili makedonski, slovenački i hrvatski jezik, a u Bosni se ratuje, ostao je na meti crnogorski jezik.

Pojedini srpski autori jasno su uočavali razlike između crnogorskog i srpskog jezika. Tako, na primjer, S. L. Popović, 1879. godine, osporava najbitniju tačku Bečkog „književnog dogovora“, po kome je „hercegovačko ili takozvano zapadno“ narječje „pravo i najbolje“, tvrdnjom da ga on dovoljno ne razumije: „...ali ja grešan moram priznati da ja ponekog Crnogorca u mnogome koječemu ne razumem i ne mogu da im shvatim sav govor i pojedine reči“. Jovan Erdeljanović, objašnjavajući svoj postupak prilikom pripreme za štampu (1931) djela Stevana Dučića, *Život i običaji plemena Kuća*, govori o crnogorskom književnom jeziku kojim su „pisali vrlo mnogi (čak i vrlo obrazovani) pisci u nekadašnjoj Kraljevini Crnoj Gori“, pa da je on zadržao „glavnije osobine“ toga jezika, što znači da je jedan dio ukinuo: „Ja sam u Dučićevu radu ostavio neizmenjene glavnije osobine toga književnog jezika“. Erdeljanović je to pisao nakon apela u Narodnoj skupštini u Beogradu, 1926. godine, bivšijih crnogorskih ministara Sava Vuletića i Sekule Drljevića, koji su podvrgli kritici štampanje svih udžbenika „istočnijem dijalektom“

i falsifikovanje prošlosti crnogorskog naroda u udžbenicima istorije. Drljević kaže da je centralizam učinio da jezik postane žrtva jer je samo „istočni dijalekat“ proglašen nastavnim i književnim jezikom. On dalje govori o iznevjeri pomenutog Bečkog dogovora i o težnji Beograda da apsorbuje privrednu i kulturnu snagu svijeh „udruženih zemalja“.

Kako se ta jezička politika, utvrđena Belićevim pravopisima, održavala u crnogorskim školama, svjedoči književnik Janko Donović, koji kaže da je bio opomenut od direktora cetinjske gimnazije B. Boškovića, zato što je školski rad napisao ijekavski (crnogorskim jezikom). Takav stav je izrazio, 1927. godine, Vido Latković koji je tada zapisao da je za „književni dijalekat“ borba „definitivno i pravilno rešena u korist istočnog dijalekta“, ali se Latković i sam vratio, poslije II svjetskog rata, svojem (crnogorskom) jeziku.

Dr Borivoj T. Panjevac, sekretar Opšte državne statistike, održao je, 1939. godine, u „Srpskom kulturnom klubu“, predavanje pod naslovom „Manjine u Kraljevini Jugoslaviji“. Iz toga teksta jasno je da je državna (centralistička) uprava polazila od jezika, kao bitnog činioca u ostvarivanju hegemonije nad malobrojnijim narodima. Panjevac, između ostalog, sugerira da se, pri popisu stanovništva, ne uzimaju podaci samo o maternjem jeziku, jer bi se tako razbila (propagandna) tvrdnja da u Jugoslaviji živi samo jedan „troimeni narod“: tako bi se „narodna većina srpsko-hrvatsko-slovenačka cepkala na dva dela, srpsko-hrvatski i slovenački“, pa se zato valja isključivo držati ustavnog propisa koji govori da je „službeni jezik srpsko-hrvatsko-slovenački“, te zato treba iskazivati oba jezika samo „u jednoj rubrici“. Ova uputstva Panjevca, jednog od planera asimilatorskih metoda, potrebno je naglasiti jer se, modificirana, sada (u tzv. Jugoslaviji) primjenjuju u odnosu na crnogorski jezik, tako što se zvanično ne pominje već se gubi u nazivu jezika drugoga naroda, srpskog.

Iz centralističkih shvatanja srpskih lingvista rezultiralo je proglašavanje značajnog dijela osobenosti crnogorskog jezičkog nasljeđa – provincijalnim.

Pokazalo se da ne postoji tzv. „srpsko-hrvatsko-slovenački“, kao ni „srpsko-hrvatski“ jezik, u istoj mjeri kao što se pokazalo da ne postoji ni „srpsko-hrvatsko-slovenački“ („troimeni“) ni „srpsko-hrvatski“ („dvoimeni“) narod.

Prosrpski orijentisani lingvisti niječu objektivno postojanje crnogorskog jezika, jednako koliko hrvatskog i bosanskog, što je prihvatala podanička crnogorska vlast, ne shvatajući da na taj način priprema i vlastito ukidanje. Prva faza je bila privikavanje Crnogoraca da svoj jezik nazivaju tuđijem imenom: etnolog Andrija Jovičević zapisao je, 1910. godine, da „u novije vrijeme kada su se ljudi sa osnovnijem obrazovanjem umnožili, počinje narod svoj jezik nazivati srpskim“, a to znači od kraja XIX vijeka. U drugoj fazi je negiran opštercnogorski jezički sadržaj, forsira se tretiranje na nivou govora, što potpuno odgovara poricanju crnogorskog naroda i insistiranju na njegovoj

razbijenosti na plemena koja navodno čine dio „srpskog“ naroda. Tokom treće faze, glavne osobine crnogorskog jezika proglašavaju se neknjiževnim.

Već osamdeset godina neki crnogorski pisci, prosrpske orijentacije, koristili su elemente crnogorskog izvornog jezika, ali ne s namjerom da izraze, literarnim sredstvima, biće svoga naroda, već su ga (jezik) tretirali kao folklorni elemenat, izdvojen iz stvarnog (duhovnog) života; tako (karikaturalno) upotrijebljen jezik namjeravali su okrenuti protiv njegovog tvorca, sugerirajući lažnu sliku o statičnosti duha, pozerstvu, dvoličnosti, besciljnosti itd.

Proglašavanje nekih osobenosti crnogorskog jezika za arhaične oblike, dovelo je do toga da su se značajnim dijelom posljednje generacije intelektualaca odvojile (u jednom stepenu ili potpuno) od svoga jezika. U tom „zanosu“ potuđivanja ti intelektualci najprije odbacuju duže nastavke zamjenica i pridjeva (-ijem, -ijeh), koje je Belić svojim pravopisom iz 1930. g. otklonio, iako pomenuti oblici imaju eufonijsku i ritmičku funkciju. Crnogorci koji su se odvojili od vlastite jezičke matice, misle da predstavlja vraćanje jezičkih procesa „natrag“ – nastojanje da se pravopisom vrate fonemi *ś* (śeme) i *ž* (kožooka), iako to znači vraćanje nasilno ukinutih elemenata koji uvećavaju izražajnu snagu jezika.

Glavna pravila crnogorskog standardnog jezika dr Vojislava Nikčevića, u kojima govori o leksici, strukturi, fonetici, semantici i drugim osobenostima koje tvore izražajnu dubinu, metaforičnost i punoću crnogorskog jezika – pomoći će da se otklone prepreke njegovom prirodnom razvoju. Nikčević ima čvrst, naučno utemeljen i jasan istorijski i ligvistički pristup uslovima koji su doveli do izgradnje snažne strukture crnogorskog jezika.

„Monitor“, god. 5, br. 207, Podgorica, 7. X 1994, str. 37–38. (Povodom knjige *Piši kao što zboriš* dr Vojislava P. Nikčevića).